

Սակայն իրը ուրիշ տեսակետով ալ կրնանք նկատել. կարելի չէ՞, որ հայ մասնագիրը անձամբ բաժնած ըլլայ երկու զատմութիւնները: Այս կէտը շատ հաւանականութիւն կը ստանայ, եթէ մտադրութեամբ ընթեռնուիք փաստոսի "Նախագիտելին", եւ Ա. Գլուխը՝ առանց սակայն զանց առնելու անոր վերագրիլը:

Ինչու փաստոս Գ.—Ա Գլուխներն չհամար առանձին յառաջարան մը գրած է, ինչու այս յառաջարանը Ա. Գլխոյն բովանդակութեան չէ համաձայնի եւ կամ՝ ինչպէս "Գ. Գլուխութիւն" վերագրին տակ "Սկիզբն", եւ "Ա. Գլուխ", բառերն կրնան կենալ. ասոնք վերջին տեսակետով մտադրութեան շատ արժանի կէտեր են, որոնց մասին սակայն ուրիշ առթիւ:

Ստալց եւ փառաբան զատմութեան նախնականը՝ ինչպէս յետոյ պիտի ցուցնենք, ուրիշ լեզուաւ ըլլալուն՝ մեր ցայժմ բաժնները այնչափ վճռական չեն, որ կարենանք ստուգապէս եզրակացնել թէ փարպեցւոյ ժամանակ անոր Առաջին զատմութիւնը յայտրէն լեզուաւ կար եւ փարպեցւոյ աչքէն վրիպած է. Սակայն ինչ որ ցայժմ ըստածներով չենք կրնար հաստատել, Անանուը հաստատել պիտի տայ:

(Երևան—Երև.)

Հ. Ս. ՄԱՅՐԱՆՍԿԻ

ՊԱՅՄԱՆԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒՆԵՐԻՆՈՅ

(Երևան—Երև.)

Է.

Գ. ՀՈԳԱՐԱՆԻՍԻՆ

1864—1872

Մըրըրը Անտոն պէյ Ատենապետ
 Չըրանը Գրիգոր
 մարտան (Միսկի) Յարութիւն
 Կեօշեան Փողոս
 Սպարտակ Պ. Միքայէլ
 Ուրուրու Անտոն
 Սանդալեան (Բալաբըր) Գրիգոր
 Կեօշեան Յովաննէս
 Սիրմէլեան (Թօփալար) Յովսէփ
 Միսապեան Փրան (Աղա Պէյ)
 Մորսասանեան Յովաննէս
 Թօփալարեան Մետրոս

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Կարի արգիւնաւոր է այս Հոգաբարձու-
 թեան պաշտօնավարութիւնը, վասն զի ոչ միայն
 իրեն նախորդէն գոյացած պարտքը ազգ. հան-
 դանակութեամբ մէկ տարուան մէջ մեծ մասամբ
 կը հատուցանէ, այլ եւ մեծ զարկ կու տայ
 Ս. Յակոբայ ներքին բարեկարգութեան եւ անոր
 կայունացը յաւելման, ինչպէս յայտնի կ'երեւայ
 1866, 7, 8, 9 տարիներուն հաշտոց տեղեկագիր-
 ներէն, որոնց պատճէնը Նոյնութեամբ յառաջ
 կը բերենք:

Պարագրաֆանէ խառնէր իշխն իթթի-
 խազ վէ թէշէպիւս օլունան ուսուլ վէ պապի
 թէշէպիւսը սեմէրէսի օլարաք պու սենէնին
 մետարիֆաթը սենէի սաղաքա նիսպէթին խա-
 լըան նըքսան օլմուշ, վէ պունուն ըլա պերապէր
 Ս. Յակոբ սեքիւնիսի օլան պիշարէկանըն օլմու-
 մաք, եմք վէ եմֆմաք կիպի իթթիւնալար
 պիւ ուսուլ մախուսէ թախթիւնալարնալընալըն
 պունալըն միւլիւն մէրթէպէ իսթիւսալարը
 կէպէթիւսիմքսէ պուլունմուշ, վէ ինչարաւա
 մուաֆֆաք օլունան խաթթիւսանէ վէ էնգախա-
 նէնին լուսուլ վէ նըքսանալըն պու սենէ
 1866 իմըմ վէ էնգախանէյէ պիւ նէֆէր էն-
 գաւը թային օլունալար, տախիլի խաթթիւսալըն
 էնգալարնալարնալ պաշիա խաթթիւսէ միւրաճաթ
 իսնի ֆալլարալէ կէթիւսիլիւրէրի ինչիւսալ էն-
 գախանէի մէջքիւսէ քեալիւնէ թանգմ վէ
 եհասպընալ մեճանանէ թէպիմ օլունալարնալ
 վէ խաթթիւսանէի մէջքիւ թըպապէթիւնի պու
 սենէ Տըթթ Թոմազո պիւ մաաշ քապուլ
 իլ՝ իֆայի հիւսիւ մեմուրիէթ էլլէմիշ, վէ իշ-
 պու 67 սենէի իշին միլլէթիմիլիւն աթըպալար
 խաթթիւսիստէն Տըթթ Գուրիճան մէջքիւ
 խաթթիւսանէին թըպապէթիւնի պիւ մաաշ
 քապուլ իլէ ինչարալ մեմուրիէթ էլլէյէմէլի պիւ
 մեմուրիէ իֆաթէ օլունալարնալ միւսիւլլիւ 110
 նէֆէրտէն իպարէթ օլան ֆուքարէ սիւպիան
 մէքթէպիւն Ս. Յակոբ նալը վէ սիւպիանը
 մըրուսի մէվաւանէին միւսթայիւրիւնտէն
 չիմիլի չալտէ 40 նէֆէր թէֆէրի վէ օսման-
 լըան պուսաք իշին հօճա թային օլարաք մե-
 տարիֆի վաքալարը իլէ թախիլի իլիմ վէ
 թէրպիլիւրիւնտէն իսթիւսալ միւրիլլի վէ էրու
 թայիւլիւրիւնտէն էլարալ աթիլ էթմիշ օլան
 միլլէթիմիլիւն 125 նէֆէր պիշարէկանըն տե-
 լէնէի վիճուպա օլան սեֆալէթիւրիւնէ կէօրէ
 պալաւա մետուր մէլալ չէհիւ սիւրէթի իլէ
 պա տէֆէր իլթա օլունմուշ վէ մաշվէլ էօհ-
 թէի աթիլանէմիլ օլան ֆուքարախանէնին
 պալլըմա խաթթիւս օլան տէօրթ մաթտանէն
 իպարէթ պուլունմուշ օլունալարնալ պունալըն
 աշվալը հաթիլիւրիւնի մուխթապա պէյախիլի
 խաթթիւսանէի մէջքիւրիւն պալաւա կէօսթիւրի-
 տիկ վէշէ իլէ 50,980 զը. պարմու քալար վէ
 պունուն 24,100 զը. իքի նէֆէր նըքսան ալըլը
 քեալարն օլալ պունալըն Ս. Յակոբութէվ-
 թիֆէր իշին ֆայիլիւրէր նաֆալարալըն մու-
 քապիլ թուրքիւսալ օլունալը, վէ 17,880

ղըշու միւթ էլ վեժա Մագառասար խոճա Գրիգոր-ասան վասիւթի միւսհարկանէ թէ վեժիքի լազմ կէտէն կրնան շինարար եղանակը 9000 ղըշ իժա օրունաճաք ֆայրդի պորճ քալալ՝ վէ իշ-պու սենէ ղայէթիկնաւ Ս. Գարդնաս Միլէթիմի-զին շէլքաթ վէ մըհաւմէթինէ սրընմըշ վէ հըսէրիսի իլըւ միւթէլէիքէ կրիթիթար օլ-մուշ 98 նէֆէր պիշարէկեան մեզմուտ պուլուն-տուղունտան, վէ մուհաւմէթինէ մեզարէնին պունտան զիստէ թափիւթընա վալըքի օլմաք իսթէյէնէր իտարէխանէյէ միւրաճաթ իլէ տէֆաթիթի մուհաւմէթիստէն քէսպ մալու-մաթ իտէպիլէնէ կրիթինին արզ ու իժա տէսիսէ իպլէիտար քըլընար:

Մէմուրինի իտարէի մեզարէ:

Պէլանէ Տաճաթ օլմաքը կըգը Ս. Գար-կոր տէլայիթինտէ ֆուլարա վէ զուաֆայր միլ-լէթ սիւպիանըն էրթիտալը մաարիք վէ Տիւնէր էլլէմէրի արդիսիս իլէ՝ պու սենէ 1867 ինչա վէ թնադիմ օլունարաք եալէրիս թէ վեժիքի պարի քիշառ օլունան կէտէի վէ կիւնարիլիս մէքէթ միւթէ իտարէ շարիթան իսթիհալ վէ իսթիհալտէի իլմաթ վէ միւտվամէթ էլլէ-մէքտահիլլէր: Պիր սենէտէն պէրու իսթիտ-լանէ թէ կապիլէթինէ մէճաննէն քապուլ ի-տուլ՝ ումուրու մէմուրէսինէ քիւլ էնօլմիւն տէլամ էլլէմէքտէ օլան միլէթիիլլէր տէլա-պայի Տաղիքէսիստէն Նուրիսան էֆէնտի ա-խիլի իսթիթակեան իլէ իսթիստէն միւրաճաթ էլլէյէնէ մերիդի ֆուլարայա միւսէրիլլէ վէ միւ-սէլլէմ օլան Տաղարէթի ճիլէթի իլէ ինքայի թէտալի վէ թահիլը օրէնթ վէ իյատէի ա-ֆիլէթիլլէնէ մէսայի վէ Տիւմէթ էլլէմէքտէ օլունուղունտան Տաղիք օրը միւսայիլլէյէն իշպու իտարմէթը մաքպուլէսի շիւքարանիլլէր միլլէթէ միւսիլլէ պուլունմուշ տալը, իսթիթակեան տալ-րէսիստէն արտէմէն եարըլան էզգախանէ օտար-նըն տէրքեար օլան լուզումուսն պինայէն իսա-թակեանէ թէրքի վէ միւսէտտէնէ պիր օտա տաճա ինչա վէ իւպլէսի իլէ տալլէի մեզարէ թէլօսի օլունուր կրիլ՝ զէմին քաթընտա միւ-ճէտտէտէն վիւսաթըլ պիր էզգախանէ ինչա վէ թանիմ օլունմուշ, պու թէլէլլէնաթը վէ տալալ վէ տէթիկիւս վէ ալաթ վէ էտէվաթը էզգալէի միւթէֆէրիքարը վէ միւհիթաճ օլունան ինչալը իլէր ղաթը մէմուսն հիսթիստէն իհսան-լէրի օլարաք պուրաստան վէ պուլունմայալարը տախի էլիթըս ճանիպիստէն ճէլալ իլէ էզգախ-անէ իլէ գիլլէրու թէլէլլէրու օլունմուշ վէ զէ-վաթը միւսայիլլէյէնիս տալը վէ իհսանը օլա-րաք պիր մունթալամ էզգախանէյէ մալիք օլունմուշ տալը: իսթիթալ վէ սայր ինչալ իտէ-լէր ստըք վէ սըճաք տալար իլէ պուլիս ալալ՝ աէրունմէն միւթէտտաթ տալար պուլուն-մաք վէ իսթիթակեան տալլէրիստէն ճէնալէ վուլուրիտ տէրհալ օրաստան քալալըրըլլալ՝ տէֆիթ միւստէթիլլէն տէլիկ մուլաքըթիլլէն քոմաթ իլէ՝ լուզում վուլուրիտէ թէլէլլէի լազըմէսի տանէ ինչա օլունմաք իլլէն՝ պաշկա

պաշկա իլէ մահալէ ղայէթ միւհիթաճ օլուն-ղունտան՝ պունմայր տախի թանգիմէ էպիլէլլէ-րինէ թէլէլլէպիս օլունարաք՝ մեզարէր զանջ վէ թէլէլլէստէլլէր տէրտէվաթ ինչա պուլուն-մուշ, վէ քոուշար սէրինէսիլլէն տալլէլլէրի թէլվիլ վէ մուսմէլաթ լարընըն թէնհիլի կրիլ պաթ իսալաթ տախի օրաճա ինչա օլարաք տախիլի իտարէնի Տալը Տաղիքիսի պու մէ-րքտան պուլունուլ վէ պալատա մուրաքըմա իլէ քալէմ 84.250 ղըշ: շայսիք մէհալմէթ օլան իսթիթի պիշարէկեան սառալըլ միլլէթ օլմաք իւզգէ պա տէֆէթը իթա վէ թէվիլ քըլընմըշ վէ շըքան սենէ մուհաւմէթիստէ կէտիլլէնէ պորճ իւզգէրին Մագառասար խոճա Գրիգոր վասիւթի օլան արճէնիս պու սենէլիք ֆայրիք զամմ օլունմուշ օլունուղունտան, վէ իշպու մուհաւմէթինէ պունտան զիստէ թափ-սիլաթըն վալըք օլմաք իսթէյէնէր տէֆա-թիթի մախտասէլլէրինէ միւրաճաթ էլլէմէրի լազմ կէտէնէլլէնին արզ ու պէլանընա իպլի-տար քըլընար:

Մէմուրինի իտարէի մեզարէ:

Մէքէթիլլէ քիւշառը կիւնիւնտէք ղէվաթը միւհ-թէրէմէտէն ճաքանէ կէլէն իստէ:

Մէքէթիլլէ ղառտ Պոլսա Պէլանէ . . .	5500 ղըշ.
" " " Անտոն . . .	5000 "
Չըրմը " Գրիգոր Աղասան . . .	5000 "
Կէօշ " Պոլսա էֆէնտիստէն . . .	2000 "
Մըքըլլէ Լուցիքա Տուտուտան . . .	1000 "
Իսկիլլէնտան Պեղարու Աղասան . . .	1080 "
Կէօշեան Սեթրէ Աղասան . . .	324 "
Սամուլէնա Միքայէլ Աղասան . . .	315 "
Խուրաճանա Միքայէլ " . . .	500 "
Քէրէթէթի (Չէրէթիլլէ օլուն) Ար-թիլ . . .	100 "

Մէքէթիլլէ քիւշառը կիւնիւնտէք այննէ կէլէն իստէ:

22 թօփ Ամբիքա Կէօշեան Մարիցա վէ թագուլ Տուտուլարտան . . .	66 երկը բէշկիլլէ Կէօշեան Իսկուհի Տու-տուտան . . .
10 Տուղինա Չորալ Աղարեան Յովսէփ Աղասան . . .	5 թօփ Ամբիքա Սամուլէնա Միքայէլ էֆէնտիստէն . . .
3 թօփ Եաթըք Երիզի Զամիշեան Յա-կոր Աղասան . . .	48 քալիշ քուշար վէ 24 սու քառէհի Աղարու Սեթրէ Աղասան . . .
30 Սուֆրա բէշկիլլէ ճիլէլլէկեան Յակօր Ի. ղառտան . . .	2 Տուղինա շաթալ վէ բուշար քէլալիք միւսայիլլէնտէն . . .
6 Տուղինա թալաք Եաթուլէնա Չէնօր Աղասան . . .	12 Տուղինա Եաթըլք Աղարեան Օնիկ Աղասան . . .

Գու սենն 1868 վերիմիջ օյան տեյունաթ մեյալանտա մուրաքարմ 18.508 զըշ մահալէ-րինն թէպիմ օյունմուշ վէ պու սրբատա մե-թար օյան 17.600 զըշուն սահայի տախի միւտ-տեթը մեթուտեան պերու Ս. Եակոբոս թախթը թէվէթիթտե օյաուգուհնան շիմաթի հալտե պուհուհն պորմ սրբարաթ քալաթը լալմ կէլմ-սիլ՝ իթիթալը սեննե իտարեթին միթէվէթա Մաղասատար խոնա Գրիգոր վասիթիթնտէն տու-լաթը 13.840 զըշ պորմու վէ 98.767 զըշ նաթար մեվնուտ պուլունմուշ տուր։ Մեպալալը մեղքիւր րահմէթի հաթքա մաղհար օյան վէ մուհաթ-լաթքտա տախի գուաֆալը միլէթ վէ մահալի իալլէթիթին մեթնաթը իլթիթալմ էլլէմիշ, պալատե մեթուր իւլ էամմ վէլաթը միթէ-պերիթին իհանթ օյաուգուհնտան պու մալուլէ պրճնին տարը տալիմ վէ մեթաֆի քաուի-մէյե սարֆը, վէ հաթըլ օյանթը սեմերսինտէն ֆուրաթանքն մուէպլէտէն վէ միւթէմէտա իսթիթիթտեթի ումուսիթիթին իտուսէլլեն մուա-ֆըք մուքաթալը գէմին թախթընտա ֆերուզ վէ ինթիթալը թարաֆը սալթանաթը սենիէ-տէն մեթու վէ նաթը միլլէթէ մեթուուզ վէ մալալաթ Ս. Եակոբոս Բանկալթի թարի-քիմաթ նաթըր սեթիղ պապ խանն ինշարան միւտալի 70 զիրա մըքաթար արղնուն օյան ար-սաթան պեհերթինն երիպ սեթիղ վէ թուլի 15 զիրա օյանթը, վէ պուլունաթ լուլլուլ մըքաթը պաղըն մահալի վերիլմէր իղըն շիմաթի հալտե իւշ պապ քեարիթի խանն ինշա օյունմուշ գու-հալտե՝ պու մեվէթիթին երիպ թարաֆընտա պի-ր կեօնա հայիլ օյանաթը կիպի արղա թարաֆըն Ս. Եակոբոս վասի պաղէսի օյալ՝ իսթիթա-րըն րաղպլէթի նաթը տալլէթ իտեճէկի քա-վէնն մեթուլ օյաուգուհնան՝ խանէթ մեղքիւր-լէրին էմր ինշալալը իմիլ-մուսա տերտեթը թանգիմ օյունուլ՝ պու խաուս ինին խաուր-նին նաթուս մեվնուտիթիթտէն 96.000 զըշ։ պիլ իֆրաղ թաքսաթը մուլլէթիթիթտէ իֆա օյուն-մաթ իւղըն՝ աղապան (միլլէթ մեթիթ) Մըրըլը գաուէ Անտոն Պէլյին օստաթնա թէպիմ օյուն-մուշ, վէ Տըթթ օր Նուրիթան էֆէնաթ պու սենն տախի պիլա մաշ խալթիթանն թէպալպիէ-թիթին տէվալ մալթաթալը հաթքէթի քիլթի իլէ գուաֆալը միլլէթին սըհէթ վէ աֆիթիթինն պիլի իհթիթալմ իտերէք պիլը շք պիլաթիթա-նին քեպալը աֆիթիթ վէ հալաթընա վէ խա-թախանէթ մեղքիւրինն թէպալաթ շէրիֆինն մուհիպ օյանաթա պուլունմուշ վէ քուշար սե-քիթիթիթին թաալալը պու սենն պիլ քաթ տահա հիւսնիւ սիւրէթէ քոնուլ՝ կեճէլի վէ կիւնաիլլիւ մեթթէվ շալիրաանալաթ տախի խալիթիթիթ ումուսիթի մուհիպ տերէճէտէ իլէրիմէքտէ պուլունմուշալաթընն արղ ու պիլա-տսինն իպլիթաթ քըլլնաթ։

Մեմուրիթի Իտարէի մեղքիւրէ։

Չըքան սեննին նշըր օյունան սալ մու-հատուլէսի զէլլիթտէ թալպիթէն պէլան օյուն-տուղու իւղըն Ս. Եակոբոս Բանկալթի թարի-

քիթէ նաթըր օյան արաւաթ հաթթը միւտա-քիմ իւղէրինն թանգիմ վէ թէրէթիմ քըլլ-նան իտարթար միւհիպիթն 8 պապ խանէլէ թաքսիմ օյունալաթ թիւլպլէտեանն Անտոն Աղանն ղեկարէթի վէ րուս միլլէթիթտէն քաթիթ քալաթանքն թահաուտ թախթընտա պու սենն 1869 մահալը մեղքիւրտէ 3 պապ քեարիթի խանէթին պալատա րաքամ իլէ տախի կեօթէրիլթիթի վէհէ իլէ 160.700, վէ քեօշէ պաշընտա պիլը պապ տիւքիթանըն 4492 զուրուշա ինշալալը իքմալ օյունուլ՝ մեղքիւր 8 խանէթին պիլը սեննէթիթ 25.271 զըշա իտարա վերիլմիշ, վէ պու սենն մալիթտէն պալատա իֆրաղ օյունան 12.892 զուրուշ իլէ տեթուրիթնիւ խանէթին պիլիտաթնա պալանմըշ օյան իլէ՝ վարիտաթը տախիլիլլիթին տալմ քապարմաթնտան Ս. Եա-կոբոս աշալը թարաֆընտալ շիմաթի տէլիլ ինարա մախուս 7 պապ խանէլէրին միւսթէթիւ-լէրի շըքալալաթը պիլաթիլիթանն թահալի վէ տերունէրինն պիլա իտար գուաֆալը միլլէթ իքմալ օյունալ կիպի, թահալալթը իլիլիթիթ-նին իքմալաթը ֆէրիլլէթի իլէ սեմէթի կէթիւր-մարտէ պուլունմուշ օյան Ս. Եակոբոս քեպլին կեճէլի կիւնաիլլիւ ֆուքարա սիւպիթանքա մախուս մեթթէվ պիլ շալիրաանալաթ ալթը նէֆըր տահա իլալի օյունալաթ շալիրաանալթ միւսիթ-լէլլիթին տէթիթ 26նա իլալալ օյունմուշ տուր։ Տըթթ օր Նուրիթան էֆէնաթիթին Բարիգէ կիթ-մեթի իլէ խալթիթախանն թէպալպլէթիթին Նաֆի-լեան Անտոն էֆէնաթի պիլա մաշ քապալմ ի-տուլ՝ իքթմալաթը միւթիթէլլիլլա իլա մեղքիւր իտախթախանէլէ միւրաճաաթ էլլէլլէն պիլ ձիւլէ խալթիթանքն ինքալը թէտալլի լաղը-մէլէրի իլէ պերապըր գէմաթնա մուսաթաֆ օյան իֆրալը միւհիլիթիթին ինքալը իքթիլալաթնա կէթը մուսալլէնէթիթին ախիթ թապալլէր ալա-րաթ ինքալը ալիլաթընա թէլէպիլիւս իլէ՝ տէֆի վէ իթալիլ իլլէթէ մուսալաթ օյանաթա պուլունմուշ օյաուգուհնտան արղ ու պէլանքա իպլիթաթ քըլլնաթ։

Մեմուրիթի Իտարէի մեղքիւրէ
(Գւ. Ս. Ե. Գ. Զ.)

Վըրը գրուած չըրս տեղեկագիրներէն կ'իմացուի, որ Տոգաթարաճուաք ձեռք առած նոր եւ աղզու մեջնքներուն եւ քանի մը խնայողու-թեանց շնորհիւ, օրպիսի են յօտարակամ նուի-րատուաց գթութեան դիմել, դուրսէն ղեղ առնելու սովորութիւնը վերցնել եւ ձրի բժիշկ գտնել, որոն առաջինը կ'ըլլայ Դովտ. Tomaso, բայց գեղերը ինքը իր հայրիկներէ իր գեղա-րանէն, որ ի թաղն Թաքսիմ, այժմ Soclao, Ս. Եակոբայ վիճակը բոլորովին իր բարեփոխի, պատասպարելոց ուսեսալը եւ քնակալալը կը լաւանայ։ Սեննակ մ'ալ կ'որոշուի գեղարանի համար, որուն կը կարգուի յատուկ դեղագործ մը, որ թէ նեղքին հիւանդաց դեղերը կը պատ-

րաստե եւ թէ արտաքին աղքատ հիւանդաց, որոնց տունը ի հարկին կ'այցելը վերոյշեալ բժշկը նշնպէս ձիւրարար, որուն կը յաջորդէ տարի մ'եւեթը Գոփո-Յովսէփ Նուրիճեան: Ս. Յակոբյ զիրուած պարտքերն ալ ինչպէս վերը ըսինք, մեծ մասամբ կը հասուցուն, եւ թէպէտ 50,980 դահեկան եւս կը մնայ, բայց անոր փոխարէն ալ պահանջներ ցոյց կը արուին, ինչ որ կը տեսնուի նախընթաց երկու տարիներու տեղեկագիրներէն:

Ս. Յոհան Ոսկերեան փայտաշէն Աղքատանոցը 1860ին քանդուելով աղքատ մանկուսոյն դպրոցը աստանդական եղած էր, որուն վարձքը Աղքատանոցի սնուկէն կը վճարուէր: Հոգաբարձութիւնս մի անգամ ընդ միշտ ազատեալու համար աղքատաց դպրոցը այս աստանդական վիճակէն, հիւանդանոցին սրահներէն միոյն մէջ կը փոխադրէ զայն, որ այն ատեն 110 աշակերտ կը թուէր, եւ անոնց յառադրէմներէն 40ը ընտրելով կը սկսի օսմաներէն սորվեցնել անոնց: Աշակերտները քիչ ժամանակուան մէջ մեծ արդիւնք ցոյց կու տան: Այս յաջողութիւններէն քաջաբերուելով՝ հոգաբարձութիւնս աղքատ տղայոց գիտութիւն եւ արուեստ սորվեցնելու եռանդով՝ յաջորդ 1867 տարւոյն համար վերոյշեալ ցերեկօթիկ դպրոցին վրայ գիշերօթիկն ալ անելցնելու խորհուրդը կը յշտնայ, որուն բացումէն յառաջ դպրոցատան եւ աղքատ քանոնամանիքներէ հոգաբարձութեան կը հասնին դրամական նպաստներ, սպասեղէն եւ զգեստեղէն, որոնց քանակը եւ որակը եւ նուիրատուաց անունները նախընթաց ցուցակիս մէջ կը տեսնուին: Եւ այսպէս ուսումնական տարւոյն սկիզբը մտադրեալ գիշերօթիկ դպրոցը կը բացուի ամենայն պատրաստութեամբ, եւ կը կոչուի «Յովդեան վարժարան»:

Մի եւ նոյն տարուան մէջ հարկ ըլլալով զեղարանի յատկացում անենալը հիւանդաց սրահին կցել՝ երկու բարերար անձինք հիւանդանոցին գետնաթաղին վրայ կը շինեն վայելուչ զեղարան մը ուր ե մինչեւ ցայսօր, որուն զարակները, գործասեղանը, անօթները, գեղերը եւ ուրիշ կարեւոր նիւթերը իրենք կը հայթայթեն, եւ Կ.Պոլսոյ մէջ չգտնուածներն ալ Եւրոպայէն բերել կու տան: Այս շինութեանց առթիւ հոգաբարձուներն ալ իրենց գրպանէն կը շինեն բաղանիք մը, որուն մէջ կը հաստատեն տաք եւ պաղ ջուրերու ծորակներ եւ լոգանքներ: Բաց ասկէ սենեակ մ'ալ կը պատրաստեն մեռեալները պահելու մինչեւ յուղարկուորու-

թեան ժամանակ եւ ի հարկին դիտչնութիւն կատարելու: Այս քան ծախքերէն ետքը շնորհիւ յաճախնուիրատութեանց պատկառելի գումար մ'եւս կ'ունենան ի պահեստի: Եւ եւս շմոռնանք յիշատակելու որ հոգաբարձութեանս ձեռքը այս տարի բացառիկ կերպով բաշխուած է աղքատաց 84,250 դահեկան: Այս գումարին կէտը գոյացած է Գոփո. Գրիգոր Անանեանի կտակէն, յորինեալ եւ ստորագրեալ ի Թրիեսթէ 1857 հոկտ. 31 երեք վկայից առջեւ, Dr. Giovanni Corrado Nob. de Platner m. p., Andrea de Francolsberg, Antonio Grassi: Անանեան¹ իր կտակին թուականէն 10 տարի ետքը վարձանշելով՝ կտակակատար Eugenio Minas-ը ղեկէ ըստ կտակին 4000 ֆիորին Լաստն Պատրիարքին, եւ յատուկ պաշտօնագրով կը ծանուցանէ, որ հանգուցեալը իր հոգւոյն ինչպէս նաեւ իր կնոջ եւ ազգականաց մինչեւ անգամ իր հաւատարմ ծառայից համար կարեւոր արամագորութիւններ ընելէ ետքը ծնացած գոբերը՝ որ կը կայանան գլխաւորաբար երկու մեծ տուներու վրայ, անոնց հասոյթին կէտը կը յատկացնէ հայ վաճառողի աղքատ ուսանողաց: Ի Թրիեսթէ յիմնագիրն ուսմանց հետեւողներուն կ'որոշէ տարեկան 200 ֆիորին. իսկ ի Վիեննա օրէնսգիտութեան եւ բժշկութեան հետեւողներուն 300, որոնց թիւը համեմատական պիտի ըլլայ հասոյթին եւ ընտրութիւնը իրենց պատկանեալ Պատրիարքէն: Այս ամենը կը քաղենք իտալերէն տպագիր օրինակէն, որուն ընագիրին հետ համեմատութիւնը հաստատած եւ կնքով եւ ձեռնագրաւ շուրջ պաշտօնական անձինք, գաւառական դատարանին իրւանապետը եւ Նախագահը, վերաքննիչ դատարանին Անտեսպետը եւ Օսմանեան հիւպատոսը: Վերջին երեքը յաջորդաբար մէկմէկու ստորագրուածները կը վաւերացնեն (գլ. Առ. 84. 33):

Բարերարութիւնները, ինչպէս ամենուն ծածօթ է, հաստատութիւն կը շնորհուն ննջեցեւոյ յաւիտենական հանգստեան, կամ բարեգործական գործոց եւ կամ Գթութեան Յարկէն:

1 Գոփո. Գրիգոր Անանեան, այր զեղաբէմ, Յովսէփ տան մը բժշկական այցելութեան երթալով՝ ի դարձին պարտեղին մէջ սեւեմարէի ներքիններէն աշխարհ կը դանակուուի, որ չցայապարհ գետնը կը տապալի, եւ ներքինները մուտ կործնելով կը մննին: Պարտիզպանը դարձան անունը կը սփռուի զայն եւ պարտեղինը դուռնէն կ'արանկէ: Ասոր վայր անկեմէ Կ.Պոլսի իր հայրենիքը երեսուցորդ հասակի մէջ կ'երթայ ի Թրիեսթ, ուր կ'անցնէ բոլոր կիսերը, կ'ամուսնանայ եւ անգլուսկ կը մեռնի: Ատի լատիները իր մէջ մերձեական աղջականէն Հ. Եղեալ Եւ. Վ. Բէլեման, Միսթան Անտոնեան:

րուն ի նպաստ թշուառաց, որով ամեն անգլանկան կը տրամադրուին որ թէ բարերարաց յիշատակը կ'անմահանայ եւ թէ աղքատը մշտնջենաւորապէս կ'սգտուի: Եւ ըստ այսմ հոգաբարձութիւնը Աղքատանոցի ցիր ու ցան կառուանները հեղհեղ հիւանդանոցիս մուրաբիթա երկրին վրայ հաւաքելու նպատակաւ՝ յիշեալ երկրէն Պանկաթիի մէջ փողոցին վրայ 8 տունի համար գետին մը կը բաժնէ, երեսը 70, խորութիւնը 15, ընդ ամենը 1050 կանգուն, եւ անոր վրայ շինել կ'որոշէ առ այժմ՝ երեք քարաշէն տուն յանուն Ազգին, իւրաքանչիւրը 7×15 քառակուսի կանգնոյ վրայ: Սակայն այս շինութեանց հարկ կ'ըլլայ մատակարարութեան արկղէն մաս առ մաս վճարելու պայմանաւ փոխ տունը 96.000 դահեկան գումար մը, զոր Ազգ. ժողովոյ անդամ Մուրլը Անտոն Պէյին գրասենեակը կը յանձնէ: Եւ այս որոշողութիւնը տարւոյս վերջը հիւանդանոցին տարեկան երեւմտացոյցին հետ միասին Ազգ. ժողովին ներկայանալով՝ կը հաստատուի, եւ առաջին անգամ ըլլալով կը հրատարակուի հիւանդանոցին երեւմտացոյցը: Այս ամենը կը կատարուի մինչեւ 1868:

Թաշրդ տարին թուլլվեստման Անտոն ճարտարապետին հակադէպին եւ համարուեստ յունազգի Գոսթրին առանդորդութեան ներքեւ մտադրուած 8 քարաշէն տուններէ երեքը միայն կը կառուցուին, եւ անմիջապէս երեքը միասին տարեկան 25.271 դահեկանի վարձուելով, եւ վրան մատակարարութեան արկղէն 12.892 դահեկան եւս աւելցնելով՝ առաջիկայ տարին շորորդ մ'ալ կը շինեն, ինչպէս նաեւ Ելմատաղի փողոցին անկիւնը 4492 դահեկանով կը շինեն փայտաշէն մեծ սրճարան մը, որ յընթաց ժամանակաց 6 փոքր կրպակներու կը բաժնուի: Հիւանդանոցին եկամուտները այսպէս օրէ օր աւելնալով՝ հոգաբարձութիւնը պատշաճ կը դատէ բնակութեան համար առ յաւելա մուրալու անկարող սնանկացած ընտանեաց պարտեղին մէջ գտնուած 7 պախիկ տունները: Եւ 1870ին Պերայի լափերը հրդեհէն ետքը ի 24 Մայիս՝ բոլորովին միացան Աղքատանոցին հետ, որոնց ամենքը այսօրիստեղ վիճակի մէջ են:

Սակայն այս բանիւրուն հոգաբարձութեան միութիւնը կը քակտի, երբ 1870ին կը ծագի շատունեան խնդիրը՝ փառն զի անոնք որ կողմնակից չէին Հատունի, թուով իբրեւ հինգ, եթէ ոչ աւելի, կը հեռանան իրենց պաշտօնէն, որ են Սիւրմուրեան (Թովալլաք) Թովսէփ, Ժարեան (Միսկմի) Թարութիւն, Կեօշեան Պոզոս եւ Թով-

հաննէ եւ Ապտուլլահ Գ. Միքայէլ: Եւ ոչ միայն այսքան, այլ նաեւ Թափրեան վարտարանն ալ կը խափանուի, որուն մասամբ մ'ալ պատճառ կ'ըլլայ վերոյիշեալ մեծ հրդեհը, որ ամբողջ Պերան աճին դարձուց: Այս ահաբեկ արկածին վրայ՝ հրամանաւ Պետութեան եւ Ստորք փաշայի հովանաւորութեան ներքեւ կը կազմուի Ծանծաղութիւն մը, որ ի նպաստ հրկիզելոց հանգանակութիւն մը բանալով՝ քիչ ժամանակուան մէջ կը հաւաքէ 26.150 Օսմանեան ոսկւոյ պատկառելի գումար մը, եւ կը բաշխէ զայն Պատրիարքարաններու իրենց ներկայացուցած հրկիզելոց ցուցակին համեմատ (Ստ. Հ. ք. Թիւ 25):

Հայ կաթողիկէ հասարակութիւնը այս միջոցի երկուքի բաժնուած էր: Հատունի հակառակորդները Տարք Էրմէնի Բաթրոկիկի յԱրեւելեան հայ կաթողիկէայք՝ անուամբ Օսմանեան Պետութեան առանձինն հասարակութիւն ճանցուած էին պաշտօնապէս, եւ ըստ այսմ ալ առանձինն գտնուէ եւ Գիւանատուն ունէին ի Ղալաթիա Բերքեմպէ պաղար, Գումանդօ փողոց թիւ 6 փայտաշէն տունը, ուր Ծանծաղութեանը ուրոյն զոհեց անոնք հրկիզելոց նպատակն մասը, որ բաշխուի հրդեհէ արկածեալ ամեն ընտանեաց իրենց անհասանելի զանազան համեմատ, ինչպէս յայտնի է հետեւեալ հրատարակութենէն:

Պէշարք երեմին Բաթրոյիկի ճոճաթընտան Պէշարքի հարեքի քեզիրինտէ զարարտին օյան տառաւորքն, 22 Սեպտեմբեր ալը կիւնիւնտէն պէտէն երմի պիւր կիւնէ քատար հէր հաթթա սալը շարաւպազ վէ ճուճա կիւնիւնէ Ղալաթա տա Բերքեմպէ Պաղարքնտա քեպային Բաթրիքիւնէյէ կիտիպ՝ քէնտի քոշաւորքըր կէտաթէրմէյէրի իլան օլունուրը (Մճ. Հ. ք. Թիւ 873):

Գալով հակառակ կողմնակցութեան Մուրլը Անտոն Պէյին տեսնապետութեան ներքեւ նպատակի Ծանծաղութեան մը կը կարգուի, որ մի եւ ոչին գրութեանը իր մասին կը բաշխէ ընդունած ծուխարը, միայն թէ բաւականաչափ հրկիզեալներ հիւանդանոցին կը շնորհեն իրենց բաժնը: Երկուքի Ս. Թափրայ հողին վրայ անշարժ կալուածներ շինուին, իսկ թէ այս պայմանը գործադրուելի է թէ ոչ, պիտի տեսնենք իր տեղը:

Ինչպէս վերը տեսնաք հոգաբարձուաց թիւը պակասած էր: Ուստի 1872 Յունուար ամսոյ շորորդ ուրբաթ օրը Ս. Փրիկէ Մայր Եկեղեցւոյ սրահը գումարեալ ժողովոյն մէջ հետագայ հոգաբարձութիւնը կը կազմուի:

(Ընդամենութիւն)

Հ. ՌԱՄԱԿԱՅ Վ. ՍՐԱՊԵՏԱՆ
Միւրաթա Անտոնիւն: